

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента,
головного наукового співробітника Науково-дослідної частини
Національного авіаційного університету

Мельник Наталії Іванівни

на дисертацію

ТОКАР ЛЮБОВІ ПЕТРІВНИ

**«Підготовка майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до
реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому
середовищі»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 Професійна освіта, 01 Освіта/Педагогіка

Розширення та універсалізація інклюзивного підходу з ранніх років є метою та викликом для освіти системи по всьому світу, як це відображено в Цілях сталого розвитку ООН. Інклюзивна освіта передбачає те, що до освітнього процесу залучаються всі діти в закладах освіти, що мають відповідати та задовольняти різноманітні потреби дітей з особливими потребами. Ефективна професійна підготовка майбутніх вихователів в цьому аспекті має на меті забезпечувати якісну дошкільну освіту для всіх через формування готовності фахівців до професійної діяльності не лише в умовах інклюзивного освітнього середовища, яке активно розвивається в сучасних українських закладах дошкільної освіти, але й готовності до застосування найновітніших підходів, засобів, методів, розробок, освітніх технологій, що дозволяють педагогу якісно реалізовувати свої професійні обов'язки у контексті інклюзивної освіти.

У Загальних звітах Ради Європи постійно підкреслюється значення запровадження ефективної інклюзивної освіти в системі закладів дошкільної освіти, наголошується на створенні та розробці ефективних інтерактивних технологій, що дозволять дітям з особливими потребами комфортно і швидко акомодуватись до функціонування в розвивальному інклюзивному освітньому середовищі (2019). Наукові обговорення, дискусії, аргументи та дослідження

щодо інклюзивної освіти в українському науковому вимірі часто зосереджувалася на особливостях організації освітнього процесу для дітей, що перебувають в інклюзивному освітньому закладі, все більше і більше досліджень засвідчували переваги інклюзивної освіти для як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для решти.

Разом з тим, як у в європейському, так і в українському, освітніх та наукових дискурсах питання інклюзивної освіти та інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі має загальновизнаний значення з точки зору навчання та соціального розвитку дітей з обмеженими можливостями, а також з точки зору реалізації права всіх дітей на якісні освітні послуги, що полягають в ефективній професійній підготовці фахівців дошкільної освіти, готовності та компетентності цих фахівців до створення «спільного для всіх» освітнього, інклюзивного освітнього середовища, що реалізовується в звичних умовах (Організація Об'єднаних Націй, 2007).

Отже, підготовка майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі є важливою умовою успішності реалізації амбітних завдань щодо інклюзії в українських закладах дошкільної освіти. У цьому контексті актуалізуються питання необхідності перегляду, оновлення та інтеграції існуючих підходів до підготовки вихователів, оновлення змісту, форм і методів професійної підготовки педагогів дошкільного профілю, що детермінує високий науково-дослідний потенціал проблеми, як у науковому, так і в методично-практичному аспектах. Відтак, здійснене Любов'ю Петрівною Токар дисертаційне дослідження на тему **«Підготовка майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі»** визначається високим ступенем актуальності, питомого практичного і теоретичного значення та своєчасністю.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі та

експериментально перевірено їх ефективність; *теоретично обґрунтовано й розроблено* структурно-функціональну модель підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі; *обґрунтовано й охарактеризовано* структурні компоненти фахової компетентності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти (мотиваційний, когнітивний та діяльнісно-технологічний); *визначено* критерії оцінки кожного зі структурних компонентів (мотиваційний, когнітивний та практичний) та три рівні (низький, середній і високий) сформованості підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в інклюзивному освітньому середовищі; *уточнено* зміст поняття «підготовка майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в інклюзивному освітньому середовищі», під якою розуміємо цілісну, комплексно структуровану властивість, що поєднує рівень сформованості професійних знань, вмінь і навичок, критичного мислення, цінностей, особистісних якостей фахівця, готовність до постійного саморозвитку й самовдосконалення, котра визначає здатність майбутніх педагогів здійснювати професійну діяльність; *удосконалено* зміст, форми, методи й засоби підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі; *подальшого розвитку набули* шляхи професіоналізації предметної підготовки здобувачів освіти в освітньому середовищі педагогічного коледжу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дослідженні забезпечується: застосуванням адекватній меті та завданням дослідження, якісно обґрунтованої методології, специфіці об'єкта і предмета дослідження; застосуванням валідного комплексу теоретичних (аналіз і синтез, порівняння і узагальнення, класифікація і систематизація) та емпіричних (педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, тестування здобувачів освіти та викладачів педагогічних коледжів) методів, а також моделювання (розробка структурно-функціональної моделі) тощо; достатньою джерельною базою; коректною кількісною обробкою та якісним аналізом отриманих статистичних даних, а

також практичним впровадженням дослідницьких результатів, що засвідчує достовірність і валідність отриманих наукових результатів.

Вивчення та аналіз понятійного апарату, представлений дисертанткою, дозволяє зробити висновок про те, що ґрунтовний та системний аналіз наукових публікацій в українських та окремих зарубіжних періодичних виданнях, наукових монографій, дисертацій, методичних видань уможливив чітке визначення дисертанткою об'єкту, предмету, мети та завдань дослідження, що відповідають розряду дослідження на здобуття доктора філософії.

Ґрунтовністю, різноманітністю і достатньою повнотою визначається джерельна база, яка включає 428 найменувань, із них 24 – іноземними мовами, що свідчить про інформативність та глибину проведених дисертанткою теоретичних розвідок, що забезпечило якісне здійсненого теоретичного аналізу, вивчення проблеми в українському та зарубіжному наукових дискурсах. Кількість опрацьованих літературних джерел засвідчують також і систематичність та поетапність проведеного дослідження. Так, авторка посилається, як на класичні наукові доробки вчених, так і на сучасних, виокремлює дискусійні положення, представляє власне бачення досліджуваної проблеми, категоріального апарату та підходів до її розв'язання. Основний зміст дисертації лаконічно і узгоджено, системно, логічно і ґрунтовно доповнюють коректно оформлені інформативні за змістом додатки, що представлені на 183 сторінках.

Новизна та вірогідність загальних висновків підтверджується результатами теоретико-експериментального дослідження. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих дисертанткою, забезпечується також і апробацією результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено на сімнадцяти науково-практичних конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів, що сприяло поширенню ідей дослідження серед широкого кола практиків та дослідників, а також забезпечило формування дисертантки як дослідника з великим потенціалом та дослідника здатного десимінувати здобутки власних

науково-практичних розробок серед української і зарубіжної наукової спільнот.

Оцінка змісту та ступеню завершеності дисертації дозволяє стверджувати, що робота виконана на високому науково-методичному рівні, характеризуються логічністю викладу, продуманою архітектонікою та повнотою змісту, дослідницьким баченням, розгорнутістю та аргументованістю авторських узагальнень по всьому тексту дисертаційної роботи. Зміст дисертації повністю відбиває логіку здійснення дослідження, а основний текст логічно в послідовно викладено відповідно до заданої дисертанткою структури роботи. Дисертанткою послідовно та ґрунтовно реалізовано всі завдання дослідження, що були сформульовані на початку наукового пошуку автора. Робота представлена вступом, трьома розділами, висновками та сформованим списком використаних джерел до кожного з розділів, висновками і додатками. У змісті кожного розділу чітко та послідовно розв'язано дослідницькі завдання та сутність досліджуваного дисертанткою педагогічного феномену, завдяки чому можна простежити особливості та етапи реалізації дослідження. Дисертанткою повною мірою досягнуто мети дослідження та розв'язано дослідницькі завдання, а підсумками є загальні висновки та висновки до кожного з розділів в яких систематизовано підсумки та підбиваються результати наукових пошуків авторки. Важливим також є і те, що авторкою чітко визначені перспективи подальших наукових досліджень, що є свідченням сформованості наукового бачення дослідниці.

Кожен розділ дисертації визначається наявністю нових наукових фактів, авторських узагальнень та формулювань щодо об'єкту та предмету дослідження, науково-обґрунтованими теоретичними узагальненнями до кожного з розділів дисертації. Л. П. Токар внесла свій вклад в аналіз і систематизацію визначення та уточнень ключових понять та відповідних термінів, що детально описують підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі.

Аналізуючи основний зміст дисертаційної роботи важливо відмітити, що дисертанткою належну увагу надано аналізу не нормативно-правової бази з проблем створення та розвитку інклюзивного освітнього закладу, особливостям реалізації завдань з ефективного інклюзивного освітнього процесу (ст. 32-37), але й яким чином проблема відображена в оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти України (ст. 38-39), програмах (табл. А.1 (Додаток А)).

На особливе схвалення заслуговує звернення дисертантки до аналізу зарубіжного досвіду використання інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі (с. 44-52), що засвідчує наукову виваженість та здатність перспективного бачення.

Грунтовністю та систематичністю визначається систематизований підхід застосований Л. П. Токар в процесі розробки критеріїв, показників та рівнів готовності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі (с. 73-84), що обґрунтовані та визначені авторкою на основі передових напрацювань українських вчених з проблематики інклюзивної дошкільної освіти. Скрупульозність та таку ж саму систематичність наукового підходу знаходимо і в розробленій «Модель підготовки майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі» (с. 113). Імпонують також виокремлені дисертанткою підходи до підготовки майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі серед яких (компетентнісний, системний, діяльнісний, особистісно-зорієнтований, культурологічний, аксіологічний).

Дисертанткою досить вдало та доцільно виокремлено, що важливою умовою розвитку позитивної мотивації до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього закладу дошкільної освіти є не лише знання, вміння та навички майбутнього педагога, але й формування в нього пізнавального інтересу у майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до інклюзивного освітнього середовища (с. 126-127). Важливим доробком Л. П. Токар є запропоновані нею вправи на моделювання педагогічних ситуацій з

використанням інтерактивних технологій для формування у майбутніх педагогів практичних навичок розв'язання педагогічних ситуацій на основі здобутих теоретичних знань (ст. 133-143). Практичною цінністю визначаються запропоновані авторкою інтерактивні технології навчання, що вона пропонувала майбутнім педагогам у контексті вивчення курсу навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта в ЗДО» (ст. 144-157). Отже, запропоновані дисертанткою педагогічні умови визначаються валідністю, обґрунтованістю, лаконічністю та доцільністю (ст. 125-164).

Доцільністю, охайністю обрахунків статистичних даних та валідністю здійсненої дисертанткою роботи визначаються запропонований Л. П. Токар алгоритм реалізації всіх етапів дослідження (ст. 186-194). Перспективністю та особливою практичною значущістю характеризуються розроблені авторські навчально-методичні посібники «Дошкільна педагогіка у схемах та таблицях», «Інтерактивні методи у підготовці майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти: виклики сучасності: фестиваль авторських ідей» та «Інтерактивні технології у підготовці майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в інклюзивному освітньому середовищі. Освітній калейдоскоп» для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта», удосконалену робочу програму з дисципліни «Інклюзивна освіта в ЗДО», онлайн-вправи та завдання сервісу PowToon і програми VideoScribe із навчальних дисциплін «Інклюзивна освіта» та «Корекційна педагогіка», комплекс педагогічних ситуацій, алгоритми, творчі проекти, маршрутні карти та освітні картотеки (ст. 122, ст. 164).

Порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) та текстових запозичень у дисертаційній роботі здобувачки не виявлено.

Мова і стиль дисертації. Дисертація написана державною мовою у науковому стилі. Отримані результати дослідження викладені у доступному для фахівців стилі. Робота за архітектонікою – логічна, структурована, виклад основного тексту послідовний та представлений аргументованими основними положеннями та висновками, що визначаються достатністю та вичерпністю.

Текст дисертації оформлений згідно сучасних положень а вимог МОН України.

Повнота викладених основних результатів дисертації в наукових виданнях. Дисертація є результатом власних досліджень та науковою працею Л. П. Токар. Усі наукові результати дослідження отримані особисто дисертанткою. З наукових праць, що опубліковані у співпраці з іншими авторами у дисертаційній роботі містяться напрацювання, які становлять особистий внесок здобувачки. Наукові положення, висновки, рекомендації, що сформульовані дисертанткою є достовірними. В цілому дисертаційна робота характеризується завершеністю, зміст дисертації відповідає поставленій меті. Основні наукові результати дисертації, а також відповідні елементи наукової новизни з достатньою аргументованістю представлені у 24 наукових працях, з яких 5 статей у провідних наукових фахових виданнях, затверджених МОН України (з них 4 – в збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз); 2 статті – у наукових закордонних виданнях; 11 статей та тез – у збірниках матеріалів конференцій, 6 публікацій, що додатково відображають наукові результати дисертації (з них методичні посібники, рекомендації, робочі зошити тощо).

Дискусійні положення та зауваження

Високо та позитивно оцінюючи дисертацію Л. П. Токар, відзначаючи високий рівень роботи наукове та практичне значення, отриманих результатів, вважаємо за необхідне висловити окремі побажання та рекомендації:

1. На сторінках основного тексту дисертації здобувачка ґрунтовно і широко аналізує нормативно-правове забезпечення інклюзивної дошкільної освіти в Україні, слушно звертається до основних положень ЮНЕСКО та ООН щодо зазначеного феномену. Водночас, висловлюємо побажання що варто також у своєму аналіз звернутись до положень Цілей суспільства сталого розвитку 2030, проаналізувати перспективи бачень європейської спільноти інклюзивної освіти в контексті «Цілі 4 (SDG 4 4) зобов'язання суспільства щодо забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти на всіх рівнях (Освіта 2030), а також в блоках цілей 3, 5, 11. Зазначене дозволили б

прослідкувати актуальність нововведень та відповідність положень в українській нормативно-правовій базі з європейськими.

2. Важливим аспектом в роботі також є і аналіз зарубіжного досвіду використанні інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі. На сторінці 113 та у змісті п. 2.1 дисертанткою представлено розроблену та досить чітко теоретично обґрунтовану нею «Модель підготовки майбутніх педагогів ЗДО до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі», в якій також варто було б врахувати сучасні концепти та нормативно-правову базу ЄС щодо здійснення професійної вищої освіти, що значно б збагатило інформативність запропонованої моделі.

3. Здобувачкою слушно виокремлено та описано в змісті роботи наукові підходи (компетентнісний, системний, діяльнісний, особистісно-зорієнтований, культурологічний, аксіологічний), водночас вважаємо, що можливо варто було б розглянути також й інтегрований підхід з огляду на те, що зміст професійної підготовки на сучасному етапі в українських закладах вищої педагогічної освіти спрямований на активну інтеграцію дисциплін. Висловлене побажання лише підтверджується і виокремленим дисертанткою принципом міждисциплінарної інтеграції (ст. 113).

4. В дисертаційній роботі йдеться про розроблені онлайн-вправи та завдання сервісу PowToon і програми VideoScribe із навчальних дисциплін «Інклюзивна освіта» та «Корекційна педагогіка», а також про комплекс педагогічних ситуацій, алгоритми, творчі проекти, маршрутні карти та освітні картотеки. Вважаємо, що дисертантці варто було б представити активне посилання на розроблені нею розроблені онлайн-вправи, а комплекс педагогічних ситуацій, алгоритми, творчі проекти, маршрутні карти та освітні картотеки – можливо представити на сторінках додатків до роботи.

5. Окремою сильною позицією в роботі є звернення дисертантки до аналізу зарубіжного досвіду використання інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі. На сторінках основного тесту дисертації ст. 43-46 представлено ретроспективний аналіз, потім в таблиці на

ст. 48-51 – якісно систематизовано 80-х, 90-х, 2000-х років. Вважаємо, що варто було б також актуалізувати напрацювання зарубіжних практиків та дослідників за останні 5 років, побачити більше аналітичного огляду наукових теоретико-методичних напрацювань.

Висловлені зауваження і пропозиції віддзеркалюють суб'єктивне бачення щодо представлення окремих положень та систематизованих узагальнень дисертації і аж ніяк не впливають та не знижують наукової, теоретико-практичної значущості, а також загальну високу оцінку виконаного дослідження.

Загальний висновок

Вважаємо, що дисертаційне дослідження містить нові науково обґрунтовані положення з підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі в освітній процес закладів освіти різних рівнів акредитації та щодо формування готовності майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності та застосування інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі. Аргументованість висновків, з адекватною оцінкою автора дисертації щодо використання результатів дослідження та впровадження їх у національну систему вищої педагогічної освіти, які збагатять теорію професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, методичний арсенал дисциплін що викладаються на спеціальності 012 «Дошкільна освіта», характеризує Л. П. Токар як наполегливу і достатньо зрілу дослідницю, яка здатна коректно формулювати дослідницькі цілі та системно підходити до розв'язання завдань, пов'язаних з реалізацією дослідження.

Дисертаційна робота Токар Любов Петрівни на тему *«Підготовка майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі»*, є самостійним завершеним дослідженням, виконаним автором самостійно на актуальну тему. Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість та вірогідність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи можемо стверджувати, що вона написана на високому науково-теоретичному рівні,

відповідає галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 015 Професійна освіта та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог оформлення дисертацій» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», а її автор – Любов Петрівна Токар заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта.

Офіційний опонент:

Доктор педагогічних наук, доцент,
Головний науковий співробітник
Науково-дослідної частини
Національного авіаційного університету
«20» вересня 2023 року

Наталія МЕЛЬНИК

прог. Мельник Н.
з е с в і д ч у ю
Вчений секретар
Національного авіаційного університету
 М. Мельник